

ВАЛЕНТИН КАРАМАНЧЕВ
С МИР И БЕЗМЪЛВИЕ

chitanka.info

Белите страници от последната печатна кола на тази книга издателството можеше да предложи не на мен. Да ги оставеше за отзив на „пътничето“ от финала на повестта, водено четири дни от Георги Божинов по Виа Долороза на Хаджи-Димитровата чета, за да търсят заедно духа на Караджата и на петия ден да склонят глави „с мир и безмълвие“ в Кървавото дере.

Но щом до мене опряха, ще кажа, че „Караджата“ не е изгубено по рафтове книжле, а е част от преоткрито, пестеливо по обем белетристично наследство — самороден къс двадесет и четири каратов епос, пътеписни нанизии по нишката на избродени пътеки, сребърен обрус от лице на мъченик и езикови мъниста седеф, янтар и бисери.

Преиздаването на „Караджата“ е наложително и неизбежно след изненадващото събитие в книжовния ни свят през 2014 г.

Писателят Деян Енев изрови от словесния битак романа „Калуния-каля“, отпечатан през 1988 г. и още тогава потънал в безмълвието на двадесет и шест лета демисезонна демокрация.

Деян Енев без колебание и скрупули обяви „Калуния-каля“ за шедьовър, огласи нерадата му участ, вдигна схизмата над автора Георги Божинов, сякаш осени челото му с евангелското „Лазаре, стани!“. Посочи му място в редицата сред „нотабилите“ Димитър Талев, Иво Андрич, Исмаил Кадаре и други от техния ранг. Той подтикна преиздаването на Божиновото творчество. Издателство „Хермес“ му повярва и инвестира в начинанието. И ето, над половин година вече романът е сред бестселърите на книжарските вериги.

„Калуния-каля“ е на сгледа и в ръцете на читателите. Нека ѝ се радват!

Хвалят я майстори, знаещи и можещи. Да не ѝ е уроки!

Назлъндисват ѝ се скептици. Нищо. Все е файда!

Романът вече свали от кръста едно разпъвано име. Събуди глад към изписаното от неговата „перодръжка“.

А дали ще пренареди върховете по литературното било, е в силите на времето и на четящите. Да не гадаем! Божа работа!

Ще му мислят някога родените днес, защото хребетът е тектоничен, продължава да се нагъва, да се издига и пропада.

Георги Божинов побди жалони в три жанра. След „Калуния-каля“ дано читателите хлътнат вдън гората Дикчам, да продължат по неговите пътеки през Юлен, покрай Доспат дере, чието православно

име Рата (от „рат“ — *сражение*) припомня само той. Да го последват по римския калдъръм, изкъртен за градеж на джамии и дувари — от Брезница, през Корница до Лъжница... Та чак към Тревненския балкан. Той пътува без бързане, с озъртане, с виране в далечното и в близкото, чете изписаното върху пръстта, запомненото от земята, вслушва се в шепота на треви и билки, в трепета и уплаха на птици... И какво що чуе или зърне, записва, за да го сподели по-късно с онези, които нямат време за губене, не признават ищах без файда, нямат обоняние за дивеч и кураж срещу зверове. От Божиновите пътеписи навява спомен за Дядо-Вазовите шетания из Българската велика пустиня, за патриаршеското му сладкодумие, за вирането му отвъд хоризонта и за просълзяващото негово умиление.

Третата изненада в Божиновото наследство е самотна творба, наподобяваща военна дописка за сражения отпреди сто години, а всъщност е биография на един войвода.

В народното ни съзнание като в иконостас има два неразделими равноапостолски образа — Хаджията и Караджата. Заради единия Ботев ни е дарил великата балада със стиха „Тоз, който...“, изсечен върху безброй паметници. Заради другия Каравелов ни е заклел в девиза „Свободата не търси Екзарх, иска Караджата!“.

Родени са на 10 и 11 май 1840 година. Загинали са по на двадесет и осем години през месец юли на лято 1868-о. И още едно съвпадение: като панихида подир век една след друга бяха публикувани биографиите им от издателство „Народна младеж“.

Сливенският потомък е станал хаджия на две годинки, преди майка му да го отбие, за да не секне кърмата ѝ през дългото пътуване до Божи гроб.

И Стефан е отбит след прохождането му, за да заякне, преди да поеме с баща си по аргатлък и преди да хукне за гюреш по турски сватби. А след като плюснал в прахта непобедимия пехливанин Гаази Плясата, да се скрие чак в Белградската легия. И оттам — в хъшовските гостилнички по Влашко.

Събрали се двамата като първи и втори войвода на Дунавския бряг на път към Балкана. Втория войвода улучили още в първите схватки. Пленили го и ранен го откарвали с каруца в Русчук. Осъдили го на бесило, но издъхнал от раните си в тъмницата.

Първият войвода паднал чак под Бузлуджа. Не разпознали тялото му сред загиналите. Оттам тръгнала мълвата, че е жив, че е безсмъртен...

Биографичният жанр у нас няма богата жътва, макар че корените му са в жития на светци и мъченици, скрити в дълбоки пластове. Над повърхността разлистват вестникарски публикации. Извисява корона Ботевият дъб, засаден от Захари Стоянов. Мъждее в маранята на „Хайдушки копнения“ силуетът на Яворовия връхар, прекършен от илинденска светкавица. Притулва се в сянка Тончо-Жечевата зиморничава трепетлика „Княз Богориди“.

И горе-долу това са открояващите се животописи.

Аз самият съм любител и колекционер на биографии. Притежавам сто и петдесет томчета от Горкиевата ЖЗЛ („Жизнь замечательных людей“) и петдесетина на български език — от „Олимпио“ за Юго до „Гоя“ от Фойхтвангер... Малко от тях съм прочел, повече съм попрелистил. Към други не съм и посягал от липса на време и интерес. Така е при колекциите. Чудиш се какво да ги правиш след време.

С Георги Божинов имахме една-единствена уговорена среща в края на шестдесетте или началото на седемдесетте години, не помня точно. Разказа ми, че „съчинява нещо“ за Караджата. Разбрахме се. Беше го пришпорило безпаричието и представи творбата си преди обещания срок. Ръкописът попадна на опитен редактор, който се смути след първия прочит. Защото не беше от обичайните и рутинните. Прибягнахме до мнения на историците, запознати с героя и времето му — Константин Косев и Крумка Шарова. Тя сподели в рецензията си: „Безпомощна съм за съвет. По̀ще ви бъде полезен творец. Ние, историците, сме придирчиви към фактите, но дотам“.

Книгата на Георги Божинов вдигна високо летвата за качество и сполука на „България в образи“.

След като напуснах издателството, ме оставиха в обществения съвет на поредицата в компанията на Хайтов и Ефрем Каранфилов.

Късно ми попадна есето на Вирджиния Улф, където срещнах директно ѝ питане: „Нима биографията е изкуство? Въпросът може да изглежда глупав и несправедлив, като знаем каква наслада са ни доставяли някои биографи... Липсват шедьоври... От всички изкуства изкуството да се пише биография е най-окованото... Белетристът е

свободен; биографът е обвързан... Като ни излага истинските факти, като отсява дребното от едрото и като извайва цялото така, че да обхване очертанятията, биографът прави много повече, за да разпали въображението, отколкото всеки поет или романист“.

Обемистата „Хроника“ за Хаджи Димитър на Слав Хр. Караславов е пренаселена с бърбиви съвременници. Претоварена е с факти, насечена е на раздели и глави, с пролог и епилог, с бележки под линия, та чак с признание, че образът на някаква Аглика е измислен от автора.

Слав Караславов беше овладял рутина и чалми. В неговия книгопис бяха тритомникът за възнесените Асеновци, заглавията за Калоян, Ивайло, Деспот Слав, трилогията „Солунските братя“ и прочее, и прочее. Цял парад ярко оцветени восьъчни фигури.

Георги Божинов беше смогнал да извае от топка глина малка пластика на Караджата и да ѝ вдъхне излъчване. Божинов си е харесал „образ невъзможен“, не окован в хроники, не извехтял в спомени, защото е дух, а не плът. Ни сърдито слънце го е пекло, ни вълк е близал лютите му рани. Уловим само от безплътни самодиви и луди глави, обречени за отсичане. А как се рисува дух? Няма ерминия (наставление към иконописци) за такова умение.

В Божиновите страници няма раздели и глави, няма цитати, няма измислен персонаж. Те са задъхано свидетелство на жив наблюдател за едно сражение, Макгаханова кореспонденция, изпратена по телеграф към днешния ден.

Ще припомня отново редове от Вирджиния Улф: „... Единственият съвет, който може да се даде за четенето, е да не се приемат никакви съвети, да се следва собственият инстинкт, да се използва собственият разум, да се стига до собствени заключения... За да не се спъне онази независимост, която е най-важното качество, необходимо на един читател... «Хамлет» по-хубава пиеса ли е от «Крал Лир»? (Хрониката за «безсмъртния смъртник» или народната мътва за Стефан Сърната, ще допълня аз, В.К.) Никой не би могъл да каже. Всеки трябва да го реши за себе си“.

Който смее, да го рече по-добре от англичанката.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.